

NIEUWSBRIEF 114

Een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge, ISSN 1382-1962, september 2005

Van het bestuur

¶ Het boek *De toekomst van ons grafisch verleden* is inmiddels ook toegestuurd aan de erin opgenomen grafische musea en grafische werkplaatsen.

In overleg met de Tiele-Stichting en de Koninklijke Bibliotheek is besloten te komen tot een nadere inventarisatie. Per 1 december is hiertoe voor een periode van 3 maanden Krista van den Bos als stagiaire aangesteld. Van harte hopen wij dat haar werkzaamheden en de erover te organiseren bijeenkomsten leiden tot een nadere samenwerking tussen de grafische musea en de margedrukkers en de musea onderling.

¶ Het doet ons genoegen u te kunnen berichten dat Bubb Kuyper tot het bestuur is toegetreden. Velen zullen hem kennen als eigenaar van en naamgever aan het Bubb Kuyper Veilinghuis te Haarlem. Onlangs is hij hier uitgetreden en heeft nu meer tijd ter beschikking voor uitgaven van zijn 'Lojen Deur Pers' en werkzaamheden voor onze stichting.

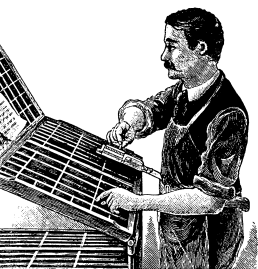
¶ Met spanning kunnen de margedrukkers uitkijken naar de binnenkort te ontvangen uitnodiging om werk in te zenden voor de tweede 'Mooi Marginaal'.

¶ Helaas kon door een nalatigheid van de penningmeester onze deelname aan de Amsterdamse Boekenmarkt ten tijde van de Uitmarkt in augustus niet doorgaan.

¶ Op 19 en 20 november wordt de jaarlijkse Boekkunstbeurs gehouden in de Pieterskerk te Leiden. Ruim voor aanvang van de markt zullen alle aangeslotenen een affiche en strooibiljetten ontvangen, zoals toegezegd tijdens de jaarlijkse vergadering.

Aangeslotenen die een stand willen, kunnen zich opgeven bij Jan Keijser, Leidse Slootweg 4, 2481 KH Woubrugge of Avalonpers@cs.com.

Begin november zal een lijst van opgaven en indeling in de kerk worden verstuurd aan de deelnemers.

Oproepen en mededelingen

De veertiende Bert van Selm-lezing

Op dinsdag 6 september 2005 heeft de veertiende Bert van Selm-lezing plaatsgevonden met een voordracht van Laurens van Krevelen, getiteld 'Het boek is van de schrijver. Over de rol van de auteur in de ontwikkeling van het boek'.

Na een korte uiteenzetting over het begrip auteurschap, schonk de spreker aandacht aan een aantal tot nu toe onderbelicht gebleven aspecten van de auteursfunctie. Centraal in zijn betoog stonden enkele belangrijke historische vernieuwingen van het fenomeen boek die aan auteurs te danken zijn. Daarnaast ging Van Krevelen in op opvallende schrijversinterventies uit de afgelopen halve eeuw, die de Nederlandse wereld van boeken en informatieverspreiding onmiskenbaar hebben beïnvloed.

De veertiende Bert van Selm-lezing is uitgegeven door de Stichting Neerlandistiek Leiden in samenwerking met De Ammoniet. U kunt in het bezit komen van een of meer exemplaren door € 11,00 (of een veelvoud daarvan) over te maken op postbankrekening 3881447 van de Stichting Neerlandistiek Leiden, Postbus 9515, 2300 RA Leiden; o.v.v. 'Veertiende Bert van Selm-lezing'.

Gerard Post van der Molen

Gieten in letterverband

Vorstenschool is klaar, gegoten, gedrukt en gevouwen. Totaal elf katernen van 16 bladzijden. Een project dat zonder een Monotype gietmachine voor mij zelfs volledig ondenkbaar zou zijn.

In september is de interface een onderdeel van de industriële manifestatie 'Oude en moderne techniek' in Genève. Dan staat alles opgesteld op een van de twee zetselgietmachines van het Ecomusée Voltaire.

Natuurlijk, m'n programma's kunnen zeker nog verbeterd kunnen worden. Programmeren is nooit geheel af. Wensen blijven er altijd, foutjes kunnen op onverwachte momenten boven water komen. Toch is het me nu – met enige moeite – mogelijk om platte uitgevulde teksten te gieten. De exemplaren *Vorstenschool* die ik zal meenemen naar de Boekkunstbeurs in november zijn er om het te bewijzen. Ik heb twee programma's in gebruik. Het eerste vertaalt teksten naar Monotypecode. Het tweede verzorgt de interactie met de gietmachine of de papiertoren van een keyboard. Enkel de laatste mogelijkheid gebruik ik zeer weinig. Het maken van een papiertape kost ongeveer evenveel tijd als het gieten... En Monotypepapier is nog wel te koop, maar hoe lang nog?

Mijn programma gaat uit van ASCII files, ook wel 'txt'-files genoemd. Er zijn

allerlei tekstverwerkers op de markt, Word etc. Maar de structuur van de files die dit soort van programma's maken is zeer ingewikkeld, moeilijk te doorgronden. En documentatie daarvan is zeer moeizaam of enkel voor veel geld te verkrijgen.

In de tekst kunnen codes worden aangebracht, zodat het vertaalprogramma 'weet' waar cursief, waar kleine kapitalen in te voegen etc. Voor allerlei typografische mogelijkheden als centreren, uitvullen naar rechts of links, zijn speciale commando's ontworpen. Spatiëren, lege regels, haast alles kan ondertussen.

Na de vertaalslag, waarbij wordt rekening gehouden met lettertype, corpsgrootte, zetbreedte, de benodigde accenten en wat nog meer, is er een file met daarin alle machine-instructies voor de Monotype.

Dat file wordt van achter naar voren uitgelezen, en indien nodig wordt er door het programma extra code gegenereerd om de machine storingsvrij te kunnen laten werken, en ook om bij storingen tijdens het gieten te kunnen ingrijpen.

Met dit proces is het laatste jaar voldoende ervaring opgedaan, om nu ook de mogelijkheid aan te bieden zetwerk te verrichten in een soort van 'loondienst'.

Met internet is het mogelijk teksten uit te wisselen, daarna de vertaling te maken, de pagina's te gieten, en zelfs de proeven in 'jpg'-files kunnen over de digitale snelweg snel bij u thuis komen. Zonder dat er fysiek iets moet worden verstuurd.

De mogelijkheden wat betreft beschikbare lettertypen, die breiden zich langzaam uit, en met de toenemende internationale contacten zal dat in de toekomst enkel meer worden. Op die wijze wordt het mogelijk 'iets' grotere projecten aan te vangen, dan enkel met handzetten mogelijk zou zijn.

De letter is naderhand weer te gebruiken, na distribueren voor handletter of na omsmelten voor nieuw zetsel op de machine.

Schrootletter ontdaan van zink, aluminium en koperen spaties is heel welkom.

Puur of vermengd met een zeker percentage Linotype-lood is heel goede letter te verkrijgen. Met enige zorg valt daar zeer goed en storingsvrij mee te gieten.

Mocht u zelf uw eigen zetsel willen maken, dan bestaat daartoe eveneens de mogelijkheid hier in het zeeuwse. Ik zou het zeer toejuichen als er meer mensen zijn, die praktische ervaring zouden willen opdoen met deze techniek.

Ook als er niet de gelegenheid is om zelf een zetselgietmachine in eigen huis te hebben. Enkel op deze manier kan ervoor worden gezorgd, dat die paar machines in Nederland die nog werken, ook in de toekomst dat kunnen blijven doen... Als de generatie oude vaklieden onvermijdelijk is uitgestorven.

John Cornelisse

Inlichtingen: Vaartstraat 23, 4553 AN Philippine, tel. (0115) 491184,

email: Enkidu@hetnet.nl

Zie ook: www.letterpress.ch

Drukken met water en zand?

Op Vlieland startte in 2003 een wel heel bijzonder project: drukken in het zand. Van een drukpers, papier of inkt is echter geen sprake. Nee, hier draait alles om de achterbanden van een omgebouwde MAN-truck. Daarover het volgende. De Vliehors-Expres brengt dagelijks toeristen en natuurliefhebbers met een omgebouwde vrachtauto van het leger naar de meest zuidelijke plek van Vlieland. De rit van het Posthuys naar de eindbestemming is ongeveer 7 kilometer lang en duurt ruim een half uur. In het rubber van het laatste achterwiel van de truck is een reclameboodschap uitgespaard. Het samenspel van de 15 mm diepe letters in de banden, het gewicht van deze enorme truck en het altijd wat natte zand van de kustlijn levert al rijdend een waar druksel op. Het druksel is geen lang bestaan gegund. Zon, water en wind laten de tekst weer snel verdwijnen.

Als je de omtrek van de banden, de lengte van een rit en het aantal ritten in een formule stopt, ontstaat een 'oplage' die iedere drukker of uitgever tot stilte brengt. Jaarlijks wordt deze commercial ruim 5 miljoen maal in het zand afgedrukt, een voorbeeld van Drukwerk buiten de Marge. In 2005 heeft de Vliehors-Expres besloten de commerciële tekst te vervangen door een gedicht. Dit jaar heeft één van de banden de volgende tekst op het zand achtergelaten:

*Wat de diepste indruk maakt wordt door water aangeraakt,
Door geen mens gestoord neemt de zee het laatste woord.
(Albertien Klunder)*

Voor de tekst van volgend jaar (2006) is een wedstrijd uitgeschreven. Het thema is 'het wad, vrijheid en ruimte'. De tekst over twee regels mag 112 tekens beslaan. Op 1 oktober wordt de nieuwe tekst bekend.

Peter Duijff

Grotesque Barbecue

Na het verscheiden van Lothar Mikleï werd de jaarlijks gehouden zomerbarbecue in de gemeenschappelijke binnentuin achter zijn werkplaats deze zomer een specifieke gebeurtenis.

Machtelt van Thiel van Stichting Grotesque had Marc Berger uit Berlijn gevraagd een prent vorm te geven met tekstjes door de burens op verzoek aangedragen. In een serene gezellige sfeer werd tijdens de avond door iedere deelnemer een exemplaar gedrukt op Lothar's pers. Het was zeer bijzonder om daaraan deelachtig te kunnen zijn. Met dank aan allen.

Alex Barbaix

Amsterdams Grafisch Atelier

Op 17 september jl. hield AGA (Amsterdams Grafisch Atelier) een opening voor de gerenoveerde werkplaats. Het atelier beschikt over etspersen en lithopersen, en op een offsetproefpers kan met houten letter typografiek worden gemaakt.

De trots is de uitbreiding met groot formaat digitale printer, en een projectie-ruimte.

AGA, Laurierstraat 109, 1016 PL Amsterdam. www.amsterdamsgrafischatelier.nl

Stichting Lettergieten

De zomeractie van Stichting Lettergieten -compleet gevulde letterkast voor € 125 (excl. btw en verzendkosten) is verlengd tot 30 november 2005.

Bestellen kan via email: lettergieten@planet.nl of telefoon (075) 6285753 (op donderdag).

Boekenpost

In Boekenpost 79, september/oktober 2005, lezen we met veel belangstelling over De Althaea Pers. Jos Swiers, eigenaar van deze pers, blijft met zijn activiteiten het liefst in de anonimiteit.

Op aandringen van een bevriend margedrukker stond hij Boekenpost een interview toe – ‘om ervan af te zijn’. Daarbij bleek dat zijn werk alleszins de moeite waard is om onder de aandacht gebracht te worden.

Van de werkgroep techniek

Vademecum bedankt!

Naar aanleiding van mijn oproep in de vorige nieuwsbrief wil ik hartelijk de 5 (VIJF – CINQ – FIVE – FUNF) leden bedanken die gereageerd hebben op de oproep voor aanvulling/verbetering van de gegevens van het vademecum.

Oproep

Dus blijven er nog ruim 500 (VIJF HONDERD – CINQ CENT – FIVE HUNDRED – FÜNF HUNDRED) leden over die mogelijk NIETS te melden hebben over nieuw verworven letter, drukpersen, emailadressen, gewone adressen, telefoonnummers of wat dan ook maar belangrijk mag zijn voor het *Vademecum*.

In afwachting van uw reacties, nogmaals mijn emailadres: roboverdelinden@hotmail.com, of voor de TPG-bezorging: Kuinderbos 17, 2134 KM Hoofddorp.

Rob Over de Linden

Het herstel van de rilmachine (herhaling en vervolg)

In de Nieuwsbrief nummer 112 (voorjaar 2005) is gemeld dat Tjitze Mast bereid is de onderdelen voor incomplete rilmachines te maken vermits sprake is van een gezamenlijke actie. Op mijn oproep aan de leden van *Drukwerk in de Marge* om defec-te rilmachines voor revisie aan te melden, hebben vier leden per e-mail gereageerd. Een mooi begin. Daarna is er met mijn PC het één en ander misgegaan. Door het

downloaden van viraal besmette bestanden is de harde schijf in ongerede geraakt. Er was volgens Microsoft en de servicedienst maar één oplossing: defragmenteren en alle software opnieuw installeren. Een ieder die bekend is met de PC-problemen weet wat dit betekent: je bent *alle* bestanden, dus ook alle mailberichten kwijt. Weg alle aanmeldingen. Uit wantrouwen draai ik vanaf dat moment de belangrijkste mailtjes direct uit.

Dan terug naar de actie. Uit m'n hoofd weet ik dat het Grafisch Atelier Alkmaar kampte met een rilmachine met perforatiemessen doch zonder rilmessen. Maar wie oh wie zijn die andere leden met een defecte of incomplete rilmachine? Ik weet het echt niet meer. Daarom roep ik wederom op een defecte of incomplete rilmachine bij mij aan te melden. Dat kan telefonisch (06 53 16 27 28) maar per e-mail blijft mogelijk: p.duijff@home.nl.

Peter Duijff

De Papiertoko in Enschede

Ach, alle actieve leden van *Drukwerk in de Marge* zullen ondertussen rijk voorzien van papier zijn. Maar als u eens zonder een verkoper een uurtje of een, twee wil rondkijken in een enorme loods met papierrestanten, dan is de Papiertoko, Binnenhaven 44, 7547 BH Enschede wellicht een handige tip.

Jammer genoeg is de voorraad 100 tot 200 grams wit, dan wel licht gekleurd papier beperkt. Daar staat tegenover een enorme hoeveelheid gekleurd papier dan wel karton in uiteenlopende formaten en gramsgewichten. Gesatineerd, parelmoer, linnenpersing, rijstpapier, gekleurde transparant papier, pakpapier in kleurrijke dessins, alles is daar te vinden in soms wel vier meter hoge stapels. En de prijs is schappelijk: € 7 per kilo (met een scherpe afronding naar beneden).

Tip: in de maand december is het druk in de Papiertoko omdat dan velen op zoek zijn naar voorgesneden en voorgevouwen kaarten voor de kerst- en nieuwjaarswens. De openingstijden zijn enigszins afwijkend: dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 tot 16.00 uur. Even bellen kan handig zijn: (053) 4308100.

Peter Duijff

Agenda

¶ Van 8 september t.m. 19 oktober 2005 tentoonstelling 'Luxe, de kunst van het Franse boek' in de KB in den Haag. Deze tentoonstelling richt zich op de collectie van Louis Koopman (1887-1968), waarbij de nadruk ligt op fraaie typografie, bijzondere illustraties en unieke kunstwerken.

Van de 'Koopman collectie' is een web expositie gemaakt (www.kb.nl/koopman). Deze digitale expositie bevat uitgebreide beschrijvingen met afbeeldingen van

meer dan 200 boeken. Ook zijn zeven speciale filmpjes te zien, waarvoor Philip Freriks en Chazia Mourali de tekst hebben gesproken.

¶ Ook dankzij de Koninklijke Bibliotheek is vanaf 30 september a.s. een spectaculaire website te bezoeken over het 16e eeuwse 'Visbooc' van Adriaen Coenen. Het oorspronkelijke, geheel gerestaureerde 'Visbooc' is tot eind 2005 te bewonderen in De Verdieping van Nederland, de permanente topstuktentoonstelling van de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief.

¶ Van 6 september t/m 1 oktober 2005 heeft Frans de Jong een verkooptentoonstelling in het Grafisch Werkcentrum Oost, Molukkenstraat 200, 1098 TW Amsterdam. Geopend ma., do., za. van 14-17 uur. Het werkcentrum is ook te bezoeken via www.grafischwerkcentrum.nl.

¶ Van 11 september t/m 2 oktober 2005 exposeert René Treumann monodrukken getiteld 'Luchtkastelen', Brouwersgracht 238, Amsterdam. Donderdag t/m zondag 14-18 uur of na afspraak (020) 6222146, 06-42832828

¶ Onder voorzitterschap van Johan Velter zijn de Plantin-Moretusprijzen 2005 uitgereikt. Van 30 september t/m 29 oktober zijn de uitverkorenen te zien in Museum Plantin-Moretus/Prentenkabinet, Vrijdagmarkt 22, Antwerpen. Van 1 t/m 11 november te bezichtigen in de Boekenbeurs Antwerp Expo, Jan van Rijswijcklaan te Antwerpen. Gepoogd wordt de uitverkoren boeken ook tentoon te stellen tijdens de Boekkunstbeurs in Leiden.

¶ Op zaterdag 24 september bent u tussen 10.00 en 15.00 uur van harte welkom bij de open dag van de Stichting Lettergieten, Jacobus van Waertstraat 53 te Westzaan.

¶ Van 1 oktober t/m 8 januari tentoonstelling 'Letterlust' in Museum Meermanno, Prinsessegracht 30, Den Haag. Museum Meermanno verandert dit jaar in een letterparadijs. Het statige museum verlustigt zich 3 maanden lang aan de speelse letterkunst van Ewald Spieker en Kees van Kooten. Het boek 'Letterlust' dat deze twee 'letterheren' samen maakten, staat centraal in deze tentoonstelling.

Letters op gebouwen

De eerste inzendingen naar aanleiding van de oproep in de vorige nieuwsbrief zijn binnen. De respons was nog niet overweldigend. En bovendien: nagenoeg alle reacties betreffen Nederlandse naamborden. Is iedereen deze vakantie in Nederland gebleven?

Blijf vooral insturen. Liefst per e-mail (naar nieuwsbrief@boekproductie.nl), in een zo hoog mogelijke resolutie. Inzendingen in andere vorm zijn ook welkom (Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam); dan voor retourzending postzegels bijsluiten.

Gouda

De in 1895 opgerichte drukkerij Koch en Knuttel in Gouda was een boekdrukkerij met landelijke bekendheid, welke te laat op offset overstapte en daardoor rond 1970 de boot miste en door drukkerij De Boer in Hilversum werd overgenomen.

Thans is de naam van Koch en Knuttel nog terug te vinden in de stoffige archieven van Nederlands grootste grafische bedrijf Roto Smeets-De Boer te Weert.

De grote drukkerijhal erachter is verdwenen, maar in de twee mooie voorpandjes van Koch en Knuttel aan de Turfmarkt wonen nu particulieren. De sierlijke en bijpassende belettering boven de toegangsdeur en ook het gehele complex zien er nog steeds goed onderhouden uit

Dordrecht

De in 1823 opgerichte drukkerij Holster, bezat indertijd 2 flinke panden in de Wijnstraat te Dordrecht. In het ene de drukkerij met het kantoor en in het andere was, zoals gebruikelijk bij stadsdrukkerijen, een winkel voor de passanten.

Het grote gebouw staat al jaren leeg en een particulier bewoont thans het winkel-pand en biedt daar in de etalage semi-antieke meubeltjes te koop aan. De zwarte belettering van de naam aan het grote pand is onopvallend en saai tegen de grijze voorgevel aangebracht, maar de kleurrijke tekst boven de winkel liet aan

duidelijkheid en aantrekkelijkheid niets te wensen over. Het zijn nog steeds punt-gave zacht-geel geglazuurde tegeltjes met donkerblauwe letters, waarbij de vingers van een echte graficus jammer genoeg snel behoefte krijgen om iets aan de spatiëring te doen. De bescheiden Jugendstil krullen eronder halen de saaie schreefloze letters gelukkig nog wat extra op.

Als contrast aan dit grote en opdringende complex is het piepkleine naambordje op de linker magazijndeur voor de leveranciers naast de pompeuze entree, wat met z'n nog bijna gave prachtig in hout gesneden Oud-Hollandse belettering verdiende goed op te vallen.

Utrecht

In Utrecht prijkt in de Oudwijkerdwarstraat aan de gevel nog steeds breeduit de naam van Electriche boekbinderij 'Oudwijk'. In de begin jaren negentig vertrok daar Boekbinderij Van Wijk, die er toen gehuisvest was, naar een modern pand op een Utrechts industrieterrein.

In tegenstelling tot hedendaagse bedrijfsnamen, die na het vertrek van de ene eigenaar met vier schroefjes in twee tellen wordt veranderd in die van de nieuwe eigenaar, waren bedrijfsnamen vroeger aan veel gebouwen vastgeklonken of soms ingemetseld en dus bijna voor de eeuwigheid aangebracht.

Enigszins gebladderd maar nog wel kleurrijk en vol trots staat Electriche boekbinderij 'Oudwijk' nog steeds (tamelijk hoog) te prijken in het smalle Oudwijkerdwarstraatje. De particulieren die nu in dat grote pand wonen zal het een zorg zijn en erg veel passanten komen er ook niet meer langs...

Peter Hendriks

Deventer

Fotograaf: Henk Francino

Datum: 2 juli 2005

Firmanaam: Francino Binden – conserveren – restaureren (handboekbinderij/restauratieatelier voor boeken)

Straat: Achter de Muren Vispoort 46, Deventer

Verdere info: Plexiglas naambord uit twee delen: de plastic Arial letters van de naam en de beroepsaanduiding zitten verkleefd op het transparante voorste deel, de rest van de tekst ('margedrukker'/'Vakbekwaam Handboekbinder' en telefoon- en e-mailgegevens) zit op het achterstaande witte deel. In zonlicht komen er schaduwen van de beroepsaanduiding op het wit, dat is wel 'speciaal'.

Hij komt weliswaar niet van mijn vakantiebestemming (die is dit jaar trouwens Deventer e.o !) maar vult wellicht de door jullie vermelde literatuur-lacune.

Heerenveen

Fotograaf: Richard Hoekstra.

Datum: 13 juli 2005.

Firmanaam: boekbinderij Sijtsema.

Straat: Het Meer 115, 8448 GC Heerenveen.

Deze boekbinder werkt(e) alleen. Het bedrijfje is gevestigd in een woonhuis. De achterkamer is de werkplaats. In de tachtiger jaren liet ik daar een paar keer jaargangen van Het Groentje (bijenkrantje) inbinden.

Potsdam

Fotograaf: Mathieu Lommen

Firma: Buchbinderei und Druckerei Rüss

Lindenstrasse 61, 14467 Potsdam

<http://www.ruess-potsdam.de/>

Pers van August Fomm in Leipzig, een bekende leverancier van boekbinderij-apparatuur.

Grafisch erfgoed als fietsenstandaard.

Bij het omslag

Het toeval vormgegeven

Het toeval is al meerdere malen één van de elementen waarvan De Grafiekdrukkerij gebruik maakte bij het realiseren van haar projecten. De toepassing van grafiektechnieken vormt de basis voor de bibliofiele uitgaven die Coos Dieters en Carola Rombouts sinds 2002 maken.

De eerste uitgave van De Grafiekdrukkerij was een verzameling Groninger volksvertellingen in twee delen (*Het boek van Trijntje Soldaats* en *Het boek van Minne Koning*) Deze kregen onder hun handen een geheel nieuw uiterlijk. Met de titel *Een nieuw jasje voor Trijntje en Minne* was in 2003 drie maanden lang een tentoonstelling te zien van de losse prenten uit de boeken in Het Grafisch Museum te Groningen.

Gedurende ongeveer drie jaar werkten Coos en Carola aan dit project. Door een toeval ontdekte Coos in een antiquariaat in Groningen de oude, bibliofiele uitgave van *Het boek van Trijntje Soldaats*, door de kunstenaars Hendrik Nicolaas Werkman en Johan Dijkstra gemaakt. Later werd *Het boek van Minne Koning* van dezelfde makers gevonden. Coos en Carola waren onder de indruk van de meesterlijke vormgeving: de houtsneden van Dijkstra vormden een wonderlijk geheel met de typografie van Werkman. De vormgeving verbindt de Middeleeuwse boekdrukkunst met de beeldtaal van het Duits Expressionisme. Helaas zijn deze boeken alleen zo af en toe nog te vinden in antiquariaten en in diverse musea die de boeken in hun collectie hebben opgenomen.

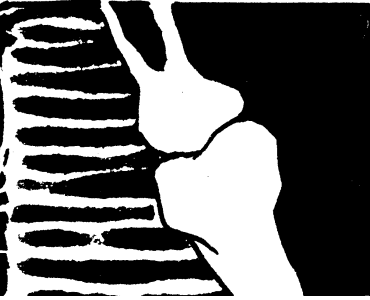
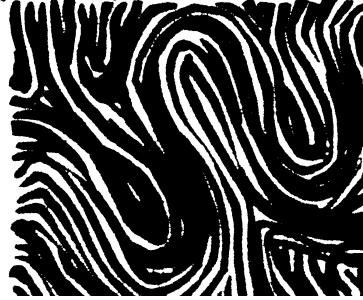
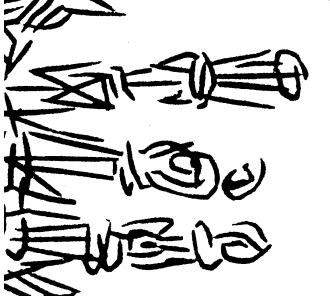
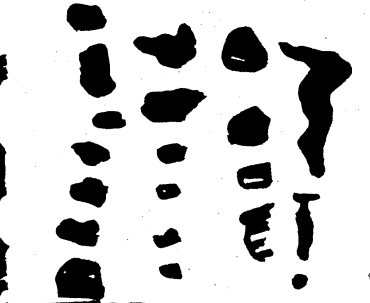
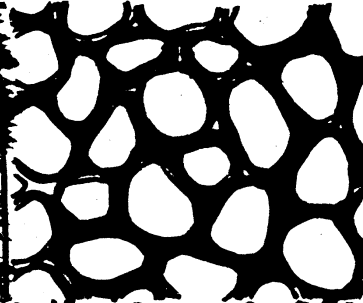
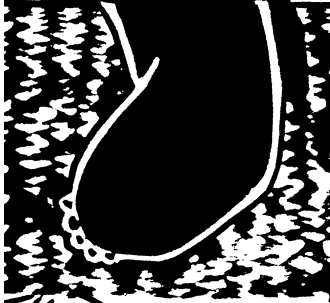
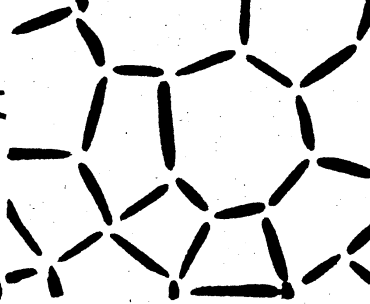
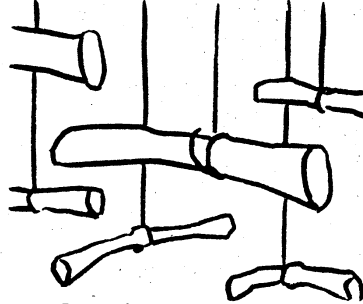
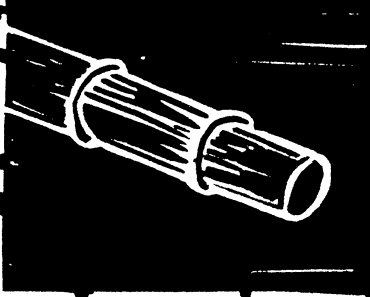
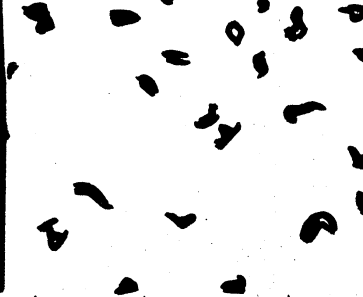
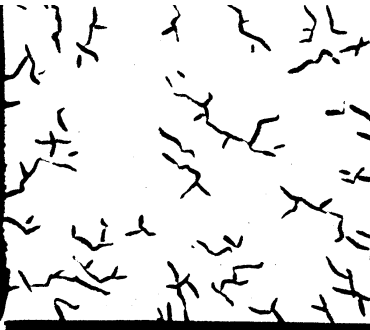
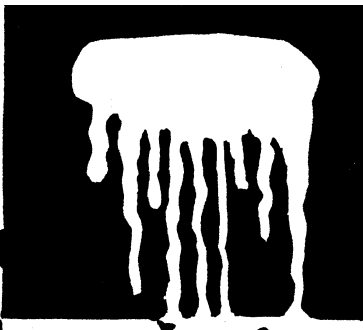
Het eerste karwei voor Coos en Carola bestond uit de bewerking, c.q. hertaling van de tekst. *Trijntje* was geschreven door een elfjarige onderwijzerszoon. In het Oud-Hollands, doorspekt met Oud-Groningse formuleringen en uitdrukkingen, schreef hij de verhalen die de huisnaaister en oppas Trijntje Soldaats aan hem en zijn broertje vertelde, uit de herinnering op in een schriftje. De verhalen in *Minne* zijn opgetekend door de folkloriste mevrouw E.J. Huizenga-Onnekes uit de monden van Groningers op het Hogeland, Noord-Groningen. Bij deze folkloriste was ook het schriftje van de jongen terecht gekomen waarna het uiteindelijk werd door-gepeeld aan Werkman en Dijkstra.

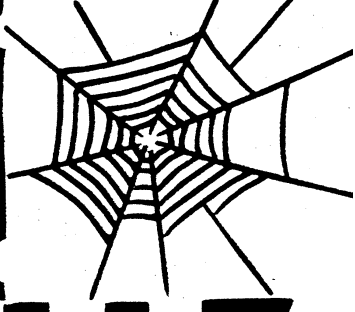
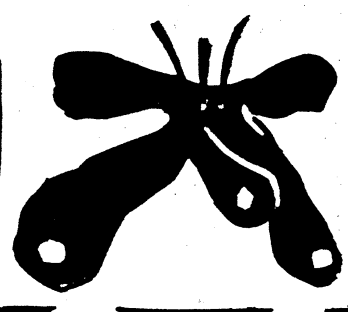
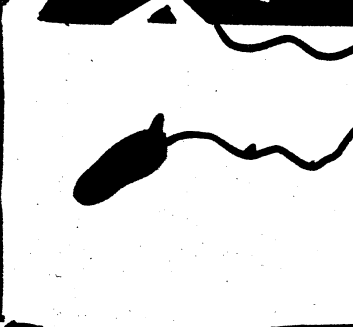
De manier van vertellen van de verschillende personen in *Minne* was in de eigen streektaal, en is behouden gebleven. Coos kon als Groninger van geboorte, terugvallen op zijn moederstaal. Met hulp van bevriende Neerlandici en een aan de universiteit van Groningen docerende streektaal-specialist, werden de verhalen bewerkt naar een meer eigentijds Nederlands. Het doel was de verhalen toe-

gankelijker te maken voor een hedendaags publiek en de sfeer van de oude verhalen zoveel mogelijk te handhaven. Dit bleek het meest tijdverslindende deel van het totaal te zijn: vele nachtelijke uren werden in een kast waar de computer stond doorgebracht. Carola maakte de initialen en sneed de illustraties uit linoleum. De boeken bevatten zo'n 50, deels meerkleuren, linodrukken. Deze werden met hulp van vrienden gedrukt op het atelier van De Grafiekdrukkerij in de gerenoveerde Loods 6 op het KNSM-eiland in het Oostelijk havengebied van Amsterdam. Het was een bloedhete zomer. De loods heeft een plat, betonnen dak. De warme lucht hing stil bij gebrek aan ventilatie. Bezwete lichamen zwoegden door de hitte, de inkt en de tijd heen. De één rolde de inkt in, de ander legde aan en bediende de zwen-gel, haalde uit en vleide het papier op rijen meterslange kartonnen door schragen gedragen. Deze choreografie werd meestal begeleid door allerlei muziek. Op inzak-momenten pepte Slavische muziek de drukkers weer op. Een gekregen offsetproefdrukkers heeft niet voor het eerst en zeker niet voor het laatst zijn diensten bewezen. De tekst en initialen zijn in het Amsterdams Grafisch Atelier gezeefdrukt op een halfautomatische pers.

Momenteel werkt Coos Dieters aan een omvangrijke klus. Op de wekelijkse Haagse Boekenmarkt vond hij een facsimile druk van *'t Amsterdamsch Hoerdom, behelzende de listen, en strecken, daar zich de Hoeren en Hoere-Waardinnen van dienen; benevens der zelve*

maniere van leeven, dwaaze bygelovigheden, en in 't algemeen alles 't geen by deze Juffers in gebruik is. Het is een beschrijving uit 1681 van de prostitutie in het Amsterdam van de Gouden Eeuw. Later ruilde hij zijn exemplaar met dat van een vriend die hem graag het zijne wilde geven. Voorin dit boekje stond geschreven: Lennaert Nijgh. 'Ik doe wat ik doe'.

'De geschiedenis van mijn stad heeft mij altijd gefascineerd. Ik haal mijn hart op bij iedere verschijning van "De geschiedenis van Amsterdam", dat uit zo'n vijf delen moet gaan bestaan. Mij interesseert in het bijzonder de periode 1578 tot circa 1800, toen de stad grote ontwikkelingen doormaakte, groeide en bloeide. 't *Amsterdamsch Hoerdom* speelt zich af in het midden en einde van de 17e eeuw. Het is de tijd waarin vele kunstenaars, dichters, schrijvers en filosofen hier woonden en werkten of hier enige tijd verbleven. Het is ook de tijd van de VOC, Amsterdam was toen, na Londen en Parijs, de grootste stad van Europa. Het boek gaat over een Rotterdammer die in zijn slaap wordt bezocht door de duivel. Die neemt hem als leidsman mee op een tocht langs de speel- en hoerhuizen in Amsterdam. Ze bezoeken in onzichtbare staat de meest chique maar ook ranzigste nachtkitten. De leidsman is alwetend en beantwoordt alle vragen van de ander. De ik-persoon ontwaakt in de gelukzaligheid dat het hier een nare droom betrof en dat hij genezen is van zijn lust het Amsterdams hoerendom te willen leren kennen. De auteur van het origineel is anoniem, ook al komen wel een aantal personen in aanmerking. Hij was in ieder geval, misschien uit ervaring, heel goed op de hoogte van hoe het er aan toeging in de huizen, en ook het overheidsbeleid kende hij in detail. Dit veronderstelt goede banden met de dienders en het justitieel apparaat. Vanaf verschijnen in 1681 is het boekje in honderd jaar zeker tien keer herdrukt, ook in het Frans, Duits en Engels. Het heeft altijd een pornografische reputatie behouden, ook later in de nieuwe tijd. Maar eigenlijk kun je het geen pornografie noemen; nergens worden seksuele handelingen expliciet beschreven. De ik-persoon en zijn leidsman zijn buitenstaanders door hun onzichtbare staat. Ze observeren en becommentariëren de situaties waarvan zij getuigen zijn. Het is een moralistisch boek dat alleen de afschrikwekkende kanten van de prostitutie toont. Tegelijkertijd bevredigde het boekje natuurlijk een nieuwsgierigheid naar "het verbodene" en liet zien hoe je als mens in de valstrik van de lust en daarna in de goot kon belanden. Juist die kant van de mens, de ambivalente, hypocriete en opportunistische houding die werd gekneveld door de overheid en de kerk, de burgermoraal, is interessant en van alle tijden.'

Oorspronkelijk kwamen uit de muziekhuisen, een gelegenheid waar muziek te horen was en wat gedronken kon worden, de latere speelhuizen voort, in het laatste

kwart van de 17e eeuw. De oprichter en eerste eigenaar van één van de beroemdste muziekhuisen was een prakizerend mennoniet (doopsgezinde) waardoor zijn muziekhuis de naam Meniste Bruiloft kreeg. Deze naam werd door andere etablissementen overgenomen. Het waren plekken waar men 'een eerlyke en vermakelike tyt-korting' kon vinden en waar 'Fatsoenlyke Burgers' gingen 'met hun Vrouwen, en die een Vryster ten Huwelijk aanzogt'. De zich vermakende jongelui trokken prostituées aan en daarmee weer mannen. Hiermee is zeer verkort de verandering van muziekhuis naar speelhuis geschetst. Duidelijk zal zijn dat hierdoor de naam Meniste Bruyloft en de etablissementen een slechte reputatie kregen.

Onder de titel *Meniste Bruyloften* maakt Coos Dieters een boek dat integraal de tekst van het oorspronkelijke boek bevat in een eigen vormgeving. Het zal verder (meerkleuren) litho's bevatten, waarvan een aantal beeldvullend over een dubbele pagina. Hiervoor maakt Coos gebruik van zijn eigen beeldarchief en van tijdens vele wandelingen door het oude centrum van Amsterdam gemaakte foto's. Zijn werkprocede is er één van ouderwets én digitaal knip-en plakwerk. Alle samengestelde beelden worden uiteindelijk op de steen definitief bewerkt en gedrukt. De Grafiekdrukkerij geeft het boek in eigen beheer uit.

Rijke bron van kennis was het boek van Lotte van der Pol '*Het Amsterdams hoerdom, prostitutie in de 17e en 18e eeuw*', uitgegeven door Wereldbibliotheek.

Meer (beeld)informatie over bovenstaande en andere projecten van De Grafiekdrukkerij is te vinden op www.grafiekdrukkerij.nl

Carola Rombouts

Druklust/snijklus

De lino, speciaal gesneden voor deze nieuwsbrief door Carola Rombouts, lag al voor de zomer klaar. Tijdens onze eerste ontmoeting besloten we het klusje (oplage 650) samen te klaren. Er werd gezocht naar het juiste karton. Carola beoogde een iets gespikkelder grijsbord, dat uit Frankrijk zou kunnen gebracht met een levertijd van 2 weken. We kozen voor parelgrijsbord van Moorman uit Weesp. Het papier arriveerde echter pas op woensdag om vijf uur. Tijdens het wachten vanaf elf uur hadden we de tijd wel besteed met kleur mengen, koffie en kletsen.

We maakten een nieuwe afspraak voor donderdag 15 september. Honderd vel formaat 100×70 cm werd doormidden gesneden op de bordschaar en verder versneden tot ruim A3 op een elektrische snijmachine, rondom schoon. Eenkleurig drukwerk op een proefpers hoeft niet zo precies gedrukt. Echter door wat overdruk ging de opgeplakte lino millimeter voor millimeter schuiven. De aandacht ging vooral naar het goed uitdrukken en de hoeveelheid inkt die steeds handmatig moest opgebracht na vier druks en ook naar het uitleggen in een zeefdrukrek. Bij de 30ste druk ontdekten we plots het euvel. De stand was dus foetsie. Beter ten halve gekeerd als ten hele gefaald was niet aan ons besteed. We plakten de lino opnieuw en het schuiven begon van voren af aan. Het kon de pret niet drukken. Wat volgde was urenlang handmatig de vellen een voor een aan twee kanten goed snijden. Daar heb ik Carola niet voor gevraagd, ten spijt. Het drukken met haar was alleen lust en plezier.

Alex Barbaix

Boekbespreking

Oproep drukkers in de marge voor historische samenwerking
'Hoe zorgvuldig men ook met het historische grafische materiaal omgaat, slijtage is niet te voorkomen.'

Ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van de Stichting Drukwerk in de Marge verscheen eind verleden jaar Bulletin nr 25 met de pakkende titel *De toekomst van ons grafisch verleden*. Het wordt 'bulletin' is eigenlijk misplaatst, want de uitgave is

een perfect verzorgd, 170 pagina's boek dat naast een historisch gedeelte 'samenwerken' als thema heeft. In het boek bovenstaand citaat van Jan Keijser, voorzitter van de Stichting.

Op velerlei gebied zijn amateurdrukkers en musea bezig om ons grafisch cultuurgoed te bewaren. Dat gaat nu nog goed. In elk museum zijn wel een paar oude vaklieden te vinden die de machines draaiende houden en precies weten hoe ermee gewerkt moet worden. Maar eens sterft die generatie uit en hebben we een probleem. Want wat moeten we straks met musea vol apparatuur waarvan niemand exact weet wat de mogelijkheden daarvan zijn? Daarom de oproep van de jubilerende 'Drukkers in de Marge' om vooral, en desnoods grensoverschrijdend, samen te werken om de kennis te behouden om niet alleen de machines draaiende te kunnen houden, maar ook om ervoor te zorgen dat de zo noodzakelijke vakkennis aan jonge mensen wordt overgedragen zodat die met plezier de kar kunnen blijven trekken.

Het aardige is dat dit laatste uitgerekend binnen de Stichting nog niet eens het grote probleem is. Zoals Arie Lenoir, voorzitter Grafische Cultuurstichting, in het voorwoord van het boek schrijft: 'Naar mijn idee gaat het in essentie om het plezier betrokken te zijn bij het maken van mooie dingen. De "marginalen" onder ons zijn daarbij wellicht de gelukkigsten. Zij zijn veelal initiatiefnemer en uitvoerder van het te maken product. Zij kunnen met recht trots zijn als met veel aandacht, liefde en energie weer een prachtig druksel tot stand is gekomen.' En dat de 'marginalen' mooi grafisch werk maken, bleek eind verleden jaar we tijdens de jubileumtentoonstelling Mooi Marginaal in vanouds drukkersstad Haarlem.

Dat zit dus wel snor. Maar hoe zit het met de grafische musea in Nederland? Hoeveel zijn het er eigenlijk? Wie daar het kvgo Vademecum op naslaat, ziet dat er 'officieel' negen worden genoemd, waaronder de bekende adressen in Etten-Leur, Zutphen, Groningen, Meppel, naast de Stichting Lettergieten, Museum Meer-manno en het Scription in Tilburg. Margedukker Gerard Post van der Molen van 'De Ammoniet' in Leiden vond dat dit lijstje niet volstond en zocht verder. Zijn resultaat: maar liefst 29 musea waar hij ook de musea bijtelt waar geen apparatuur staat maar waar wel 'oud drukwerk' wordt bewaard, zoals Het Nederlands Persmuseum, het bedrijfsmuseum van De Telegraaf, het Tetterode-archief, het Nationaal Museum voor Grafische Vormgeving, het Spaarnestad Fotoarchief, het Affichemuseum in Hoorn en de in het Openluchtmuseum Arnhem ingerichte drukkerij. Daaraan voegt hij dan ook nog een lijst met 61 grafische werkplaatsen toe. Kortom, genoeg adressen om samen ervoor te zorgen dat ons grafisch erfgoed niet verloren gaat. Samenwerken is dan ook het credo. Het meest logische lijkt dan om één groot nationaal grafisch museum in te richten. Hoewel er in het verleden tot twee keer daartoe een initiatief is genomen, is dat ogenschijnlijke ideaalbeeld

niet haalbaar. Niet alleen willen veel musea hun eigen identiteit niet opgeven, ook praktisch gezien is het vrijwel ondoenlijk. Het gaat in de meeste gevallen om stichtingen waarin veel mensen veel tijd en energie hebben gestoken en die vaak ook een eigen specialisme in huis hebben. Daarnaast kun je je afvragen of één museum wel zo ideaal is. Liever twintig uitgebreide (deel)collecties dan één grote collectie waarvoor een noodzakelijke representatieve keuze is gemaakt uit de vaak schitterende kleine museumcollecties. Kortom, de bestaande situatie is eigenlijk zo gek nog niet. Maar dan moet op de een of ander manier de toekomst wel zeker worden gesteld. Vandaar ook de oproep in dit boek van Johan de Zoete, conservator van Museum Enschedé, tot (internationale) samenwerking door lid te worden van de twee jaar geleden in Grevenbach, Luxemburg opgerichte 'Association of European Printing Museums'. Tot zover de boodschap van Bulletin 25 met de titel *De toekomst van ons grafisch verleden*.

Wat het boek, naast de rustige vormgeving en de vele illustraties, bijzonder aantrekkelijk maakt, zijn de vier door Gerard Post van der Molen geschreven verhalen over de loden letter die bij elkaar meer dan honderd pagina's beslaan. Onder de titel 'De loden letter is dood. Leve de loden letter!' gaat hij dieper in op de historie en de techniek van het gieten van loden letters, letterproeven, de kunst van het hoogdrukken inclusief zettechnieken en correcties en ten slotte het behoud van de loden letter door onder andere de margedrukkers. Informatieve tekst die gelardeerd wordt door vaak schitterende illustraties.

De toekomst van ons grafisch verleden is daarmee een mooi naslagwerk geworden waarin niet alleen de oude hoogdruktechniek wordt beschreven, maar dat tegelijk ook een oproep is om te voorkomen dat we straks niet meer weten (en kunnen tonen) waaruit onze moderne half digitale drukkerijen ooit zijn ontstaan. En dat laatste zijn we aan onze voorouders uiteraard wel verplicht. Want de verandering waar we nu als grafische wereld mee te maken hebben is uiteindelijk maar een heel klein digitaal druppeltje op het ruim vijf eeuwen oude loden tijdspad van de grafische techniek.

Karel Treebus tekende voor de vormgeving van het boek waarvoor hij de Trinité van Bram de Does inzette. Zetwerk en druk: Drukkerij Mostert & Van Onderen!; afwerking Jansenbinders, beide in Leiden. Oplage: 1000 exemplaren.

Cees Pfeiffer

Met toestemming overgenomen uit *Grafisch weekblad*

Vraag en aanbod

De Middelste Molen

Papierfabriek De Middelste Molen biedt grafische materialen aan. Ze zijn te bezichtigen en te koop bij de molenaar van de Middelste Molen. Met dit materiaal, was ooit de gedachte, zou bij de papierfabriek ook iets grafisch gedaan kunnen worden. Echter ware het niet, dat om de Molen draaiende te houden, daar al zoveel tijd mee gemoeid is dat er van afgezien werd om er ook nog eens een grafische tak bij te gaan doen. Derhalve wordt alles aangeboden aan o.a. de leden van de Drukkers in de Marge met de bedoeling om het materiaal te behouden en niet te storten in de loodpot... Het gaat onder andere om een paar bokken met letter, een galeienkastje en een ril- en perforermachine.

Hieronder een gedeelte van de geschiedschrijving, en het voor de drukkers interessantste gedeelte: het geproduceerde papier.

Ook te zien op de website: www.demiddelstemolen.nl.

Papierfabriek De Middelste Molen aan de Loenense Molenbeek produceert al sinds 1622 papier. Het is de enige papierfabriek in Nederland die nog in oude staat bewaard is gebleven. Van oudsher waren de papiermolen en de naastgelegen boerderij van De Middelste Molen van één eigenaar.

Vanaf 1662 bestaan er zelfs twee Middelste Molens. De molens wisselen diverse malen van eigenaar totdat in 1886 beiden geheel afbranden. Slechts één bedrijf wordt een jaar later opgebouwd: dat is de huidige fabriek. De Gebroeders Van Delden pachtten het bedrijf van de kasteelheer van het kasteel Ter Horst. In 1908 huurt G.J. Bomhof de boerderij en de papierfabriek van deze baron. In 1927 wordt alles verkocht en Bomhof mag blijven huren. Voor elke dag dat hij de Molen liet draaien, moest hij één gulden betalen. Een nieuw molenhoofd (de bovenloop boven het waterrad), een nieuwe kap en een nieuw waterrad waren de noodzakelijke vernieuwingen.

In 1932 wordt Bomhof weer eigenaar. In 1955 neemt de Cartonfabriek Weduwe J.W. Schut nv te Loenen de molen met de nog steeds erbij horende waterrechten en schoonmaakverplichtingen voor een gedeelte van de Molenbeek over van Bomhof. Bij een fusie van de Cartonfabriek met de papierfabriek Schut en Berends te Loenen ontstond de naam Lona Verpakking. Tot 1960 produceerde De Middelste Molen op authentieke wijze allerlei soorten papier, maar

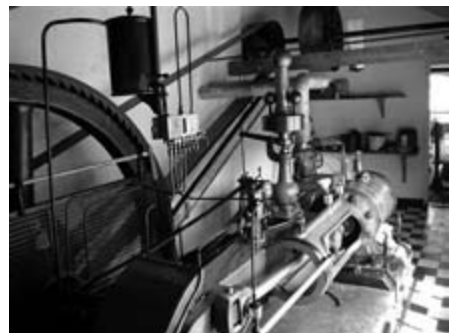

moest toen het hoofd buigen voor de snelle modernisatie. De bescheiden productie en het ontbreken van afnemers voor het speciale papier dat hier gemaakt werd, noodzaakte de directie de productie te staken. In maart 1969 werd de fabriek volledig stilgelegd en de medewerkers overgeplaatst naar de andere bedrijven van Lona. De fabriek raakte snel in verval en zou volledig verloren zijn gegaan

als niet de Nederlandsche Papierindustrie eind jaren '80 geld beschikbaar stelde om de molen van de ondergang te redden. Door overname wisselde de fabriek nog eenmaal van eigenaar en in 1989 besluiten de papierfabrieken in de regio het historische bedrijfje gezamenlijk aan te kopen. Zij betalen aan Smurfit Package het symbolische bedrag van Eén Hollandse Gulden en brengen het bedrijfje onder in een stichting. Het woonhuis wordt aan de Stichting geschonken. De Stichting Middelste Molen is nu eigenaar van de molen en kan dankzij een flinke financiële injectie van de Nederlandse Papier- en papierverwerkende industrie plus belangrijke bijdragen van particulieren en het bedrijfsleven de molen grotendeels restaureren. De eerste vellen papier rollen in 1991 van de papiermachine en sindsdien is de productie langzaam toegenomen en verbeterd. In 2001 is naast de Stichting Papierfabriek De Middelste Molen, de Stichting Museum de Middelste Molen opgericht. Hiermee wordt voldaan aan het verlangen van de overheid naar werkende musea. Verder past 'de enige in Nederland nog op waterkracht werkende authentieke papierfabriek' exact in het plaatje van de toeristische vormgeving van het Apeldoorns Kanaal. Vanwege de cultuurhistorische waarde, van zowel de fabriek als de daar te maken unieke producten, werden plannen gemaakt voor restauratie. De uitgewerkte plannen werden aan de Rijks-, de provinciale en de Gemeentelijke Diensten voor Monumenten Zorg ter goedkeuring voorgelegd.

Zij werden met meer dan welwillend oog aanvaard. De restauratie is inmiddels grotendeels voltooid.

Tot op heden produceert De Middelste Molen op authentieke wijze allerlei soorten papier en is het mogelijk voor groepen en individuele bezoekers dit proces van nabij te aanschouwen.

De belangrijkste producten zijn: aquarel- en etspapier, speciaal papier, papier met watermerken, pulp en aanvezelpapier. De Middelste Molen maakt dus het papier waar u aan denkt en waar u nooit aan gedacht heeft!

Aquarel- en etspapier

Niet alleen kunstenaars (van over de hele wereld) gebruiken graag het aquarel- en etspapier van de Middelste Molen voor hun schilderijen of andere papieren objecten, ook Japanse Haiku-schrijvers weten het papier van de Middelste Molen bijzonder te waarderen. In aquarelpapier zit een speciale lijmsort die het papier watervast maakt, waardoor het goed met aquarelverf is te beschilderen. En etspapier moet de inkt van de etsplaten kunnen absorberen, hier zit dan ook weinig tot geen lijm in.

Zowel aquarel- als etspapier kan worden gemaakt in diverse samenstellingen, maten, tinten en gramsgewichten van 200 tot 700 g/m².

Speciaal papier

Denk hierbij aan papier voor bijzondere uitnodigingen, voor een familiealbum of voor een jubileumboek. Papier dat u wenst, vermengd met plantenzaden, droogbloemetjes, geldsnippers, zandkorrels of wat u maar bedacht heeft. Hiermee geeft u uw papier een eigen persoonlijk cachet.

Papier met watermerken

Briefpapier en papier met verschillende soorten watermerken van verschillende afmetingen en gramsgewichten, al dan niet voorzien van uw eigen watermerk. Er zijn twee soorten watermerken: lijnwatermerk en schaduwwatermerk.

Pulp

Het is mogelijk verschillende soorten pulp te kopen waaronder katoen, linnen, abaca en cellulose voor eigen gebruik.

Aanvezelpapier

Een van de opmerkelijkste producten van de Middelste Molen is 'aanvezelpapier'. Dit speciale papier is onmisbaar voor restauraties van kunsthistorische prenten,

etsen en tekeningen. Ook voor restauratie van waardevolle objecten zoals oude archieven, boeken en tijdschriften gebruikt men dit aanzezelpapier. De pulpers in de moderne papierindustrie lenen zich niet of nauwelijks voor het verantwoord vervaardigen van aanzezelpapier. Want alles wat ambachtelijk gemaakt wordt kost tijd en dat is kostbaar heden ten dage. Het is monnikenwerk. De maker is soms meerdere dagen bezig om alleen al de juiste tint van het aanzezelpapier samen te stellen.

Hier kan in de Hollander de papierpulp op precies dezelfde manier worden samengesteld als het materiaal waaruit het beschadigde object bestaat. Grote restauratieateliers in Nederland zijn klant van de Middelste Molen juist vanwege de zorg en het vakmanschap wat hiervoor nodig is.

Aardig om te weten is het volgende: het speciale watermerkpapier waarop de uitnodiging van bijwonen van het 25-jarig bestaan van Drukwerk in de Marge werd gedrukt, werd destijds door Rob Over de Linden en Piet Jacobs hier geschept. Dus er is al een band tussen onze stichting en de Molen.

Uiteraard is er veel meer te vertellen over de Middelste Molen maar dat kunt u dus zelf bekijken op de website. Of wat nog leuker is: ga er eens heen! En maak in ieder geval de molenaar los van dit grafische erfgoed waarvan de opbrengst ten goede komt aan het behoud van de Molen.

Rob Over de Linden

Adana

Te koop: een Adana 8/5. Verkeert in goede staat. Inlichtingen: Silvia Zwaaneveldt, Donsvlinder 32, 2317 KE, Leiden, tel. (071) 5226794, e-mail s.j.m.zwaaneveldt@hccnet.nl

Kasten en bokken

Drukkerij Polka heeft opgehouden te bestaan. Wij hebben nog letterkasten en bokken over voor iedereen op te halen op de Overtoom in Amsterdam. Voor een lijst van beschikbare types even mailen met: info@fijnhoutdrukkerij.nl en men krijgt een lijst.

Ook hebben we nog een galeien kast en een trekpersje. Het persje moet € 10 opleveren.

Inlichtingen: Grafische werkplaats Fijnhout, Jaap Terweij, Overtoom 301, Amsterdam, tel. (020) 6833278

Boekbindapparatuur

Boekenpers: vloeroppervlak ca. 60×60cm, hoogte ca. 1,50 m

Bordschaar: snijlengte ca. 110 cm

Allebei in zeer goede staat en gratis af te halen in Schoonhoven.

P. Hendriks, tel. (0182) 529 355, e-mail hendriksp@planet.nl

Divers materiaal

Te koop: Zwaar model boekenpers (50×50 cm) € 40,-

Tetterode proefpers op kastje (drukvlak 42×78 cm) € 70,-

Lichttafel op onderstel (lichtvlak 60×80 cm) € 40,-

Bok met Garamont (romein 6-8-10-12-16-24-36-12 op 10, cursief 12-16) en Bodoni (mager cursief 10-12-24, romein 16-20-36-48, vet 24-28-36) € 150,-

Bel met Hanneke Briër (in Groningen): 06-45460343.

Bok

Te koop: een bok. Er kunnen twintig letterkasten van normaal formaat in. De bok heeft een schuine opstand en daarboven een losse opstand voor loodwit. Hij is geheel van hout en in goede staat. Hij kan geleverd worden met of zonder lege letterkasten. Vraagprijs 75 euro.

Bert Post, Riethof 9, 2431 AZ Noorden (Gemeente Nieuwkoop, tussen Alphen a/d Rijn en Woerden), tel. (0172) 408277

Proefpers

Vriendelijk verzoeken wij u een advertentie op te nemen. Het betreft een drukpers van met merk Korrex, bouwjaar 1967, type Nurnberg, tafelgrootte 38×50 cm. Prijs nader overeen te komen.

Eduard Strang Verhuizingen BV

De Ketting 6, 5261 LJ Vught

Tel. (073) 6563300, fax (073) 6563827

E-mail info@strang.nl

Internet www.strang.nl

Letterproeven

Te ruil: letterproeven van Joh. Enschede & Zonen. Deel I (1895), deel II (1889), deel V (1897) en een proef *Romeinse en Cursiefschriften* (1883). In sommige delen is hier en daar geknipt.

Ik zoek bijzondere cursieve en/of fantasie-biljetletter en clichés (beeld of beeld en tekst) uit de jaren 1900–1950.

Virginia Mayo Drukspel, Willem van Kollenburg, tel. (073) 5518201

Twee drukpersen

Ik ben lid sedert 2000. Mijn uitgeverij heeft de naam De Spinnende Kater en ik maak drukwerk onder de naam De Eiberpers. Helaas is mijn vrije tijd zo beperkt dat ik de laatste jaren alleen met digitale producties/uitgaven bezig ben. Daarom wil ik enkele machines kwijt.

Ik heb een British Thomson degel die (voordat deze bij mij geplaatst werd) nog goed werkte. Tevens een Rotaprint R30 (met vochtwerk), waaraan een kleine reparatie nodig is (onderdelen daarvoor aanwezig). Alles gratis af te halen, maar uiteraard vooraf overleg.

Jan Nefkens, Julianaweg 10-12, 7957 BL De Wijk, tel. (0522) 441436

Bokken gezocht

Gevraagd: twee lege bokken, Frans Bosland (0251) 671725

Nieuwe uitgaven

Marian Willinck

Bij Marian Willinck zijn verschenen:

– *Het volstrekte kwaad*, over het wegvoeren van kinderen in 1942–1943.

Handgedrukt op etspapier, 28×22,5 cm., 20 ex., € 25 (bestemd voor gift).

– *Twee Essais* (Frans) van M. de Montaigne. Omslag met gekleurde balkjes, illustratie achterkant handgedrukt. Formaat 14×23 cm., 12 ex., € 25.

– *Een andere ark*. Vertelling over een ark met dieren die vertrekt naar een andere planeet. Vijf illustraties van dieren, twee pagina's verhaal. In twee verschillende uitvoeringen: met kantpapier/in blauw-rood-groen uitgevoerd. 30 ex., € 15.

Nadere inlichtingen: Marian Willinck, Jac. Krüsestraat 124, 1106 ZL Amsterdam

Triona Pers, Houwerzijl

Biljetletter, eerste druk, 16 pag. 14×23 cm (oblong) Ark reeks, cahiersteek, 70 genummerde exemplaren, hoogdruk, € 13

Havenstraat 2, 9973 PL Houwerzijl, tel. (0595) 577247, www.zolderman.nl/triona, e-mail triona@zolderman.nl

Leo Apostel, filosoof met de voorbestemde naam (werktitel)

Onder deze titel verschijnt ter gelegenheid van zijn 10e sterfdag een bibliofiele uitgave met een inleiding van professor Jean Paul Van Bendegem op vrl. onuitgegeven werk van Leo Apostel.

250 ex., waarvan 75 ex. in luxe-editie met een nieuwe, genummerde en gesigneerde losliggende ets van Dan Van Severen, liggen eind november klaar. Presentatie midden december.

Formaat ca. 25×40 cm, 50 blz. veredeld papier, uitvoering in typo gedrukt door de private persen *Blauwdruk* en *Jozef Moetwillig* (Gent)

Luxe editie: stijve vollinnen kaft, genaaid op lint, met stofwikkel.

Gewone editie: uitvoering in slappe kaft, gebonden met overslagsteek en ketting.

Gelegenheid tot voorintekenen en uitnodiging liggen voor u klaar op de Boek-kunstbeurs te Leiden.

Grafisch Werkcentrum Oost

Grafisch Werkcentrum Amsterdam Oost, Molukkenstraat 200, Amsterdam,
tel. (020) 465 18 41, e-mail info@grafischwerkcentrum.nl

Sinds oktober vorig jaar kunnen we in ons stadsdeel in het Grafisch Werkcentrum Oost terecht om zelf op oude, ambachtelijke wijze geboortekaartjes te drukken, boeken te binden, posters te ontwerpen en nog veel meer. Op donderdag 19 mei was er een open dag.

De werkruimte staat vol met oude apparaten. De oprichters Martin Veltman, René Koome en Wiek Molin hadden deze apparaten al enige tijd in hun bezit. 'We speelden met de gedachte om de oude drukpersen in een soort museum te laten zien', zegt Wiek, 'en we wilden de gelegenheid scheppen voor belangstellenden om er zelf mee te werken.'

Toen de Rietveldacademie en de kunstacademie in Utrecht gingen reorganiseren, kwamen er ineens nog meer machines beschikbaar. Op dat moment vonden René, Wiek en Martin het tijd om een ruimte te zoeken en hun plan uit te voeren. Buurtbewoners die eens een keer een echte, ouderwetse boekdrukkers willen bedienen of iets anders willen leren, kunnen nu bij het Grafisch Werkcentrum Oost een cursus volgen. En kunstenaars, die gebruik willen maken van de apparatuur, kunnen hier goedkoop terecht.

Cursussen

Het cursusaanbod omvat de volgende onderwerpen: handzetten, emotionele typografie, lino- en houtsneden, monotype, Japans boekbinden, kartonnage, papierscheppen, diepdruk, zeefdruk en fotografie voor beginners. De oprichters benaderden kunstenaars met diverse specialiteiten om de verschillende cursussen te geven. Zo kregen ze de nodige kennis in huis. Deze vaste groep mensen kan in dit centrum bovendien van elkaars kennis profiteren. Japans boekbinden, zeef-

druk en monotype..., het klinkt misschien ingewikkeld, maar alles wat hier wordt gedaan, is heel toegankelijk. Mensen die voor het eerst aan het werk gaan, kunnen meteen zelfstandig iets doen.

‘Vanaf het begin is het de bedoeling te vermijden dat je machines nodig hebt, die moeilijk te bedienen zijn,’ zegt Wiek. De mensen kunnen vrij op hun individuele, eigenwijze manier hun kunstwerken maken, zoals bijzondere geboortekaartjes of een jubileumboek. Het Grafisch Centrum staat open voor nieuwe ideeën en biedt op verzoek ook cursussen op maat aan.

Kinderen

Voor kinderen is het mogelijk om een leuke verjaardag te vieren, met activiteiten als drukken en stempelen. ‘We zijn van plan om samen te gaan werken met basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs’, vertelt Wiek, ‘leerlingen kunnen hier leren om iets door middel van drukwerk uit te beelden en te werken op een andere manier dan op school mogelijk is.’ Een bijzondere vorm van drukwerk is bijvoorbeeld emotionele typografie. In plaats van letter slechts te gebruiken om teksten te vormen, gebruik je ze puur als vorm. Door de letters op ongebruikelijke manieren te rangschikken (scheef, ondersteboven, enzovoort) krijg je een speciaal effect. Of niet, en dan moet je nog even verder experimenteren. Je bent als het ware aan het schilderen met de drukpers. In plaats van tekst maak je met letters een plaatje.

Ambachtelijk

Maar ook voor ‘kinderen’ van boven de achttien kan het erg boeiend zijn om je eigen ambachtelijke drukwerk te maken. Anders dan met de computer, zie je niet meteen hoe het gaat worden. Als het dan tevoorschijn komt, is het resultaat een verrassing. Toch kun je zelf invloed uitoefenen. Door verschillende dingen uit te proberen, kun je tot het gewenste resultaat komen. Als je hier iets maakt, ziet het er mooi en officieel uit. En het is natuurlijk heel spannend om zelf met zo’n oud apparaat te kunnen werken. Kinderlijk enthousiasme is de oprichters niet vreemd. Het zetten is de specialiteit van Martin. En hij is zichtbaar in zijn element met de bakken vol drukletters, die zijn gerangschikt in talloze grote en kleine vakjes. Je moet wel even weten waar alle letters liggen. Vroeger konden professionele zettters razendsnel een pagina opbouwen. En wat doe je als je een foute letter pas ziet als je bijna klaar bent? ‘Dan heb je wel een probleem’, lacht Martin, ‘met deze techniek ben je wel even bezig om een verkeerde letter te vervangen.

Als er iets kapot gaat aan één van de machines, repareren ze dat in principe zelf. De ouderwetse drukkers van vroeger wisten naast hun kennis van het drukken ook

hoe ze hun machines moesten onderhouden en kleine reparaties moesten uitvoeren. Dat hoort er dus eigenlijk bij. En als er een onderdeel kapot gaat dat helemaal niet meer verkocht wordt, moet het nauwkeurig worden opgemeten zodat het kan worden nagemaakt door een smid.

Wie de ouderwetse drukpersen eens van dichtbij wil bekijken of nieuwsgierig is naar het cursusaanbod, kan een kijkje nemen op de website: www.grafischwerkcentrum.nl of bellen om een folder aan te vragen.

Rosalinde van Mansum

Overgenomen uit *Dwars door de Buurt*, buurtkrant uit stadsdeel Oost/Watergraafsmeer.

minotaurus
B O E K W I N K E L

Boeken over boeken, etc.

St. Antoniesbreestraat 3d, 1011 HB Amsterdam, telefoon/fax (020) 6227748
Maandag t/m zaterdag, 13.30–17.30 uur

COLOFON

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge.

Voorzitter: Jan Keijser, Leidse Slootweg 4, 2481 KH Woubrugge, gjkeijser@cs.com

Secretaris: Jan Molendijk, Bronforel 2, 2318 MD Leiden, DidM@jmolendijk.com

Penningmeester: Frans den Breejen, Korte Vleerstraat 8, 2513 VM Den Haag, frans@denbreejen.nl

Nieuwe leden/adreswijzigingen graag doorgeven aan de penningmeester.

Nieuwsbrieven verschijnen 4 maal per jaar, halverwege de maanden maart, juni, september en december. Kopij voor de nieuwsbrief dient uiterlijk de eerste van de betreffende maand binnen te zijn.

Bijdragen liefst per email naar nieuwsbrief@boekproductie.nl, of per post naar Nieuwsbrief Stichting Drukwerk in de Marge, Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam (op flop of op papier getypt, zo niet in elk-geval duidelijk geschreven).

Redactie: Alex Barbaix, Sander Pinkse